

УДК 332.01

I. А. Тернова,
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ УЗГОДЖЕННЯ СЕКТОРАЛЬНОГО ТА ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

I. A. Ternova,
PhD in economics, associate professor of department economy and management
V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkov

FEATURES CONSENT OF SECTORAL AND TERRITORIAL DEVELOPMENT OF REGIONS

У статті розглянуті основні підходи щодо узгодження секторального та просторового розвитку регіонів. Визначено роль інтегрованих проектів розвитку регіонів: підходи «зверху вниз» (top-down) «знизу вгору» (bottom-up). Доведено, що регіональна кластерна політика забезпечуватиме стабільне функціонування регіональних економічних комплексів та їх стійке соціально-економічне зростання з урахуванням досягнення збалансованого просторового розвитку.

The article deals with the main approaches to harmonize sectoral and territorial development of regions. The role of integrated development projects: the approach of «top-down» «bottom-up». It is proved that the regional cluster policy will ensure stable operation of the regional economic systems and their sustainable socio-economic growth in view of achieving a balanced spatial development.

Ключові слова: *регіон, секторальний розвиток, просторовий розвиток, кластерна політика.*

Keywords: *region, sectoral development, territorial development, cluster policy.*

Постановка проблеми. В Україні триває модернізація регіонального розвитку, активізується процес становлення нової державної регіональної політики. Серед стратегічних пріоритетів модернізації регіонального розвитку – зміщення акцентів на розкриття внутрішнього потенціалу. Реформування регіонального розвитку – довготривалий процес, ускладнений великою кількістю інституційних, правових, управлінських «прогалин» та прорахунків, що існують, та постійно виникають на всіх рівнях влади внаслідок дії як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників.

На сьогодні, у процесі розробки та впровадження державної регіональної політики в Україні й досі відсутнє єдине бачення шляхів, механізмів та інструментів узгодження взаємопов'язаних та взаємозалежних складових комплексного виміру регіонального розвитку: секторального та просторового, що сприятиме створенню єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави та регіонів.

Мета. Метою статті є розгляд основних підходів щодо узгодження секторального та просторового розвитку регіонів в умовах підвищення конкурентоспроможності регіонів, досягнення збалансованого територіального розвитку, успішного здійснення комплексу започаткованих реформ державної регіональної політики.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблема деформованої структури економіки визначена в Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року, яка була затверджена Кабінетом Міністрів України 21 листопада 2013 року, як одна з ключових [2]. Вказану проблему вивчали у своїх роботах В. М. Геєць [1], С. О. Біла [4, 5, 7], О. В. Шевченко [4, 5, 7], М. О. Кушнір [3], В. І. Чужиков [8] та ін. Водночас, питання узгодження секторального (галузевого) та територіально-просторового розвитку регіонів досліджено недостатньо і потребує активізації науково-пошукової роботи у цьому напрямку.

Матеріали і результати дослідження. Усвідомлення необхідності координації секторального та просторового розвитку регіонів до формування нової регіональної політики – запорука підвищення конкурентоспроможності регіонів, досягнення збалансованого територіального розвитку, успішного здійснення комплексу започаткованих реформ, що впроваджуються на місцевому, регіональному рівнях, у межах України в цілому.

Секторальний розвиток (галузево-секторальний) забезпечує стабільне функціонування регіональних економічних комплексів та їх стійке соціально-економічне зростання. Територіально-просторовий розвиток враховує досягнення збалансованого просторового розвитку, у т. ч. на рівні: міста – приміські території – сільські території; вирішення системних проблем периферійних, депресивних територій, міських агломерацій та прилеглих до них «зелених зон» та ін.). Їх узгодження сприятиме створенню єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави та регіонів, оптимізації системи територіальної організації влади, розвитку місцевого самоврядування тощо).

Нова державна регіональна політика до 2020 року передбачає координацію секторальної політики та політики просторового розвитку у наступних сферах: транспортна та інфраструктурна політика (розвиток цифрових телекомунікацій) – основа конкурентоспроможності територій; політика підтримки малого та середнього бізнесу на місцевому і регіональному рівні (у т.ч. створення бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів); політика у сфері зайнятості: оптимізація регіональних ринків праці, підвищення кваліфікації трудових ресурсів; розвиток регіонального ринку освітніх послуг (у т.ч. освіта упродовж життя); політика сприяння розвитку інновацій, технічної модернізації виробництва, венчурних фірм, технопарків, кластерів – складова структурно-інноваційної перебудови регіональної економіки; політика сталого регіонального розвитку: заходи, спрямовані на збереження навколишнього середовища, мінімізацію негативного антропогенного впливу на довкілля, зростання енергонезалежності, перехід до використання відновлюваних джерел енергії [2].

Мета державної регіональної політики до 2020 року концентрується на створенні оптимальних умов, які б надавали регіонам можливість розкрити свій потенціал і ефективно скористатися конкурентними перевагами регіональної економіки. Вона поєднує у собі галузевий та секторальний підходи до формування економіки кожного регіону [2]. Галузево-секторальний підхід означає повне й ефективне використання внутрішнього ресурсного та виробничого потенціалу кожного регіону на основі оптимальної спеціалізації регіональної економіки [5, с.29-40].

Регіональний розвиток традиційно залишається стратегічним пріоритетним напрямком політики ЄС. На підтвердження цього у 2013 р. ЄС розпочато

реалізацію проекту «Підтримка регіонального розвитку в Україні», серед пріоритетів проекту: прийняття в Україні оновленої Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року, сприяння розвитку громадянського суспільства, залучення громадськості до реалізації політики регіонального розвитку на місцях [3]. Усвідомлення в Україні на всіх рівнях публічної влади нової ролі державної регіональної політики як основного інструменту забезпечення комплексного розвитку території, надання людині якісних та доступних публічних послуг, розвитку підприємництва та створення в регіонах нових робочих місць – шлях до зростання добробуту людини, становлення України як сучасної демократичної держави [7].

На сьогоднішній день, в якості ключового інструменту конкурентоспроможності галузей і регіонів, підвищення інноваційного потенціалу та економічного розвитку в середньостроковій і довготерміновій перспективі ЄС розглядає кластерну політику [4, с. 23].

Відкриттям кластерів економічна наука зобов'язана видатному британському економісту Альфреду Маршаллу. Сам Маршалл називав їх «локалізованими галузями» (локалізована промисловість). Найбільш популярний термін нині - «кластер» з'явився багато пізніше. В економічній літературі відомі праці Майкла Портера, який є одним з авторів концепції стратегії конкурентоспроможності. У своїй книзі «Конкуренція» він підкреслює, що наявність стійкої стратегії розвитку є одним з важливих чинників для успішного розвитку кластеру [6, с. 125]. Кластерний підхід, обґрунтований М. Портером, передбачає, що кожна галузь не може розглядатися окремо від інших, а повинна вивчатися системно як частина комплексу взаємопов'язаних секторів. Становлення базової галузі служить поштовхом до розвитку постачальників і споживачів, а також сегментів послуг, утворюючи кластер економічної активності. Кластер дозволяє використовувати конкурентні переваги регіону через спільне використання взаємопов'язаними підгалузями загальних для них ресурсів

Портер у своїй книзі «Конкуренція» кластер розглядав як спосіб підвищення конкурентоспроможності економічної системи. Він розвиває теорію кластерів – сконцентрованих за географічною ознакою груп взаємопов'язаних компаній та споріднених підприємств, які конкурують між собою, але водночас провадять спільну діяльність [6]. Інститут стратегії та конкурентоспроможності при Гарвардському університеті, під керівництвом М.Портера, зробив і до теперішнього часу практично здійснив проєкт кластерного аналізу економіки США - Cluster Mapping Project. Працює також Європейський проєкт Європейської обсерваторії кластера (ОЕС) [10]. Даний проєкт існує і розвивається з 2007 року. Обсерваторія надає собою он-лайн платформу надає користувачам у відкритому доступі ряд потужних інструментів для аналізу економік країн і регіонів у розрізі кластерного підходу.

З огляду на це надзвичайно важливою є ідентифікація двох категорій – кластерних програм і кластерних секторів, які нерідко пов'язують з так званою секторальною - кластерною політикою ЄС. У відповідному документі «Commission Staff Working Document SEC (2008)» [8] зазначено, що кластерні програми урядів країн орієнтовані на зміцнення існуючих моделей і створення нових. Вони включають сукупність конкретних заходів, ініціатив і обсягів фінансування, скерованих на їх виконання разом з визначенням відповідальних за їх реалізацію. Секторальна кластеризація розуміється в цьому документі не лише як галузева (секторальна) належність до конкретного кластера, але й як перелік характеристик конкурентоспроможних моделей з організації в ньому виробництва товарів і послуг з урахуванням попиту та пропозиції. Ще однією перевагою моніторингових досліджень Європейської кластерної обсерваторії є те, що її фахівцям вдалося поділити всі кластери на 38 торгових секторів. Запропонована методика на сьогодні є найдосконалішою у світовій практиці, адже на секторальному рівні містить повний перелік галузей, до яких може бути віднесений той чи інший кластер.

На рівні управління розвитком конкретного регіону стратегія «Європа 2020» спрямована на інтенсифікацію двох основних процесів – конкурентоспроможності та включеності. Згідно якої, конкурентоспроможність економіки регіону це розбудова максимально ефективної економічної системи, здатної зберігати та розвивати свою спеціалізацію в міжнародному розподілі праці, незалежно від зовнішніх обставин. Включений розвиток регіону – досягнення максимальної однорідності соціального середовища через активну політику зайнятості, впровадження механізмів адаптації соціально вразливих верств населення, реінтеграції неблагополучних, депресивних районів тощо [9].

Таким чином, роль секторального та просторового розвитку у підвищенні конкурентоспроможності економіки регіону можна інтерпретувати наступним чином (рис. 1).

В даний час на практиці реалізуються два основні підходи до формування регіональної кластерної політики: «згори донизу» і «знизу вгору». Перший підхід є найбільш поширеним. Він порівняно легкий і пропонує граничну віддачу від витрачених ресурсів. Однак він більше забезпечує формалізацію, ніж якісне наповнення кластерних ініціатив. Другий підхід за умови його правильної реалізації забезпечує основу для динамічного розвитку регіональної економіки. Підхід top-down («зверху вниз»): розробляються широкі, загальні стратегії, такі, як забезпечення життєздатності бізнесу та приватного підприємництва, розвиток інноваційних альянсів з університетами; залучення навичок і талантів, розвиток експорту і зв'язків за кордоном, регіональний брендинг. Пріоритетні дії, які виходять з цього спадного підходу, зазвичай включають в себе підвищену підтримку експорту, залучення інвестицій. Тим не менш, заходи, які випливають з такого підходу, в значній мірі не диференційовані в порівнянні з іншими варіантами. Ініціаторами проведення такого типу кластерної політики виступають центральні або регіональні органи влади. Підхід bottom-Up («знизу вгору»): це більш цілеспрямований підхід, який спирається на сильні сторони регіону, так звану, SMART-спеціалізацію. Він зосереджений на торгуючих кластерах, залученні фінансування в регіон.

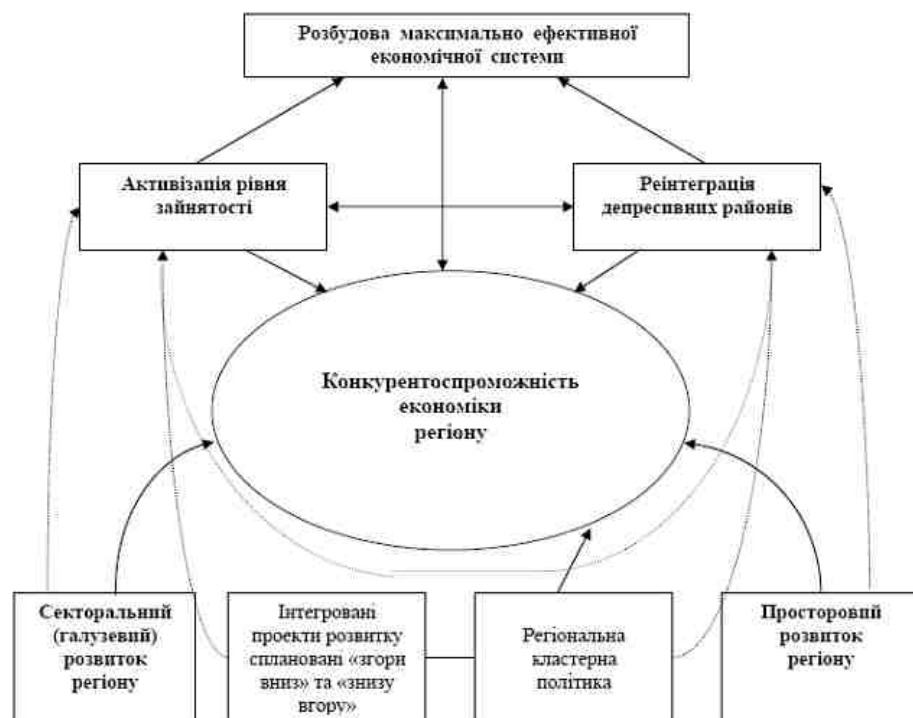

Рис. 1. Роль секторального та просторового розвитку у підвищенні конкурентоспроможності економіки регіону

Пріоритетні дії, що випливають з цього підходу, повинні точно відповідати пріоритетам кластеру.

Крім того, стратегія визначає загальні питання взаємодії регіональних кластерів та створення адресних кросскластерних зв'язків, з метою усунення білих плям між кластерами. Завдяки такому підходу стратегія економічного розвитку одного регіону повністю відрізняється від стратегій інших регіонів. У контексті проблеми національної конкурентоспроможності і з точки зору глобальних умов розвитку вона потребує узагальнення адекватного досвіду ЄС стосовно реалізації

його сучасної кластерної політики.

Аналізуючи ситуацію з формуванням кластерної політики в Україні, спробуємо визначити фактори підвищення ефективності координації секторального та просторового розвитку регіонів, що сприятимуть її успіху (табл. 1).

Таблиця 1.

Фактори підвищення ефективності координації секторального та просторового розвитку регіонів на основі кластерної регіональної політики

Фактори	Вплив фактору на секторальний та просторовий розвиток регіонів
1. Зниження виробничих витрат підприємств	Перш за все, скорочення витрат може бути зроблено за рахунок ефективної реалізації довгострокових контрактів між підприємствами, установами фінансово-кредитної сфери, організаціями торгівлі, науковими та інноваційними організаціями. Централізоване виконання ряду загальних функцій, оптимізація використовуваних технологій і систем послуг, наприклад транспортних дозволить певною мірою скоротити витрати. Впровадження загальної інформаційно-аналітичної системи всередині кластера, прискорює інформаційний обмін між учасниками, також призведе до більш ефективного використання ресурсів кластера.
2. Можливості забезпечення конкурентних переваг кластера перед конкурентами	Заходи щодо оптимізації якості та ціноутворення продуктів і послуг кластера, а також виробів наявність довгострокової стратегії діяльності учасників кластера дозволить найбільш ефективно забезпечити зростання конкурентоспроможності. При цьому слід звернути увагу на той факт, що інноваційна складова і існування сучасних виробничих потужностей усередині кластера повинні бути достатньою мірою розвинені. Ще одним супутнім фактором необхідним для конкурентоспроможності кластера є оптимізовані зовнішні і внутрішні кластерні зв'язки.
3. Розширення ролі кластера на зовнішніх і внутрішньому ринках	Даний результат може бути досягнутий за рахунок підвищення експортної спроможності кластерних фірм, посилення маркетингу, підвищення іміджу кластера на місцевому та міжнародному рівні, а також просування кластера, посилення PR і реклами. При цьому для підприємств кластера знижується ризики подальшого функціонування за рахунок загального фінансового внеску в ті чи інші заходи щодо розширення частки ринку. Даний синергійний ефект полягає в тому, що загальний результат перевершує суму складених окремих ефектів. Однак слід звернути увагу, що відносини між підприємствами та учасниками кластеру повинні будуватися на довірчих засадах, а не з примусу.
4. Зміцнення мереж співробітництва	Побудова зв'язків як усередині кластера, так і між секторами може бути досягнуто за рахунок налагодження мережових зв'язків з кластерними організаціями в подібному секторі в регіоні і за кордоном, зростання коопераційних зв'язків із зарубіжними партнерами, зростання співпраці з професійними навчальними закладами та науково-дослідними інститутами та центрами розвитку, зміцнення публічно-приватного партнерства регіону.

Україна, маючи значний потенціал кластеризації у традиційних і новітніх напрямках науково-технологічного розвитку, демонструє порівняно з країнами ЄС досить низький рівень активності щодо створення новітніх форм організації інноваційного бізнесу.

Висновки. На новому етапі розвитку світової економіки, потрібно навчитися використовувати такий інструмент, як узгодження секторального та просторового розвитку регіонів. А регіональна кластерна політика – це якраз той «інкубатор», що пропонує ефективні засоби та інструменти стимулювання інноваційного регіонального розвитку, забезпечує концентрацію фінансових та інструментальних ресурсів, а також зайнятість, вирівнює територіальні соціально-економічні диспропорції за рахунок зростання відрхувань у місцеві бюджети.

Література.

- Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія / В. М. Геєць, Л. В. Шинкарук, Т. І. Артьомова та ін. ; за ред. Л. В. Шинкарук ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. - К., 2011. - 696 с.
- Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11>
- Кушнір М. О. Сучасні стратегічні орієнтири європейської регіональної політики [Текст] / М. О. Кушнір // Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. щокварт. зб. / Нац. ін-т стратегічних досліджень. - К. : НІСД, 2013. - 2013. № 1(26)
- Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку. – К. : НІСД, 2013. – 88 с.
- Новітні тенденції регіональної політики та стратегічні засади ДСРР на період до 2020 р. У доповіді: Реформування державного управління регіональним розвитком: стан, проблеми, перспективи. Аналіт. доповідь / С.О. Біла, О.В. Шевченко, М.О. Кушнір, В.І. Жук, І.В. Валюшко, О.А.Баталов, І.П. Зарицька. - Р. 3. К.: НІСД, 2012. - 96 с. - С. 29-40.
- Портер, Майкл Э. Конкуренція [Текст] / М. Э. Портер ; пер. с англ. О. Л. Пелявского и др.. - Испр. изд. - М. : Вильямс, 2005. - 608 с. : ил. - Пер. изд.: On Competition / Porter M.E. , U.S., A Harvard Business Review Book, McGraw-Hill, 1999.
- Регіональний вимір соціально-економічного розвитку і засади нової регіональної політики. – К. : НІСД, 2013. – С. 3
- Чужиков В. І. Кластерна політика Європейського Союзу / В. І. Чужиков, О. Д. Лук'яненко // Економіка України. - 2013. - № 2. - С. 81–91. - Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/EkUk_2013_2_9.pdf
- Europe-2020, European Commission [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>
- European Cluster Observatory (ECO) [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.clusterobservatory.eu/index.html>

References.

- Hejets, V.M. Shynkaruk, L.V. Artemova, T.I. and others (2011), *Structural change and economic development of Ukraine*, Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine, p.696.
- National Strategy for Regional Development 2020, [Online], available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11>
- Kushnir, M.O. (2013), “Actual strategic goals of European regional policy”, *Strategic Priorities: scientific and analytical quarterly collection*, vol. 1 (26), Nat. Institute of Strategic Studies, NISS, Kyiv, Ukraine.
- Mechanisms of formation of regional development priorities*, 2013, NISS, Kyiv, Ukraine , p.88.
- Bila, S.O. Shevchenko, O. V. Kushnir, M. O. Guk, V.I. Valyushko, I.V O.A.Batalov and Zarytska, I.P. (2012), “The newest trend of regional policy and strategic principles State Strategy for Regional Development until 2020. In the report: Public administration reform regional development: condition, progress, problems and prospects”, Analytic report, NISS, Kyiv, Ukraine , pp. 29-40.
- Porter M.E. , US, A Harvard Business Review Book, McGraw-Hill, 1999.
- Regional Dimension of socioeconomic development and principles of a new regional policy*, NISS, Kyiv, Ukraine , p.3
- Chuzhykov, V.I. and Lukyanenko, O.D. (2013), “Cluster policy of the European Union”, *Economy of Ukraine*, vol. 2, pp. 81-91, [Online], available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/

EkUk_2013_2_9.pdf

9. Europ 2020, European Commission, [Online], available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>10. European Cluster Observatory (ECO), [Online], available at: <http://www.clusterobservatory.eu/index.html>*Стаття надійшла до редакції 20.06.2014 р.*

ТОВ "ДКС Центр"